

Gıda Enflasyonu ve Tarım Politikası

Üretici ve tüketiciciyi koruyan, tarımsal üretimi sürdürülebilir bir şekilde artıran bir politika nasıl oluşturulur?

Türkiye'de her ay enflasyon rakamları açıklandığında, uzmanların gözü gıda kalemine yönelir. Zira gıdadaki fiyat artışları genel enflasyon rakamının temel belirleyicisidir. Kısacası enflasyonun akabetini büyük oranda gıda fiyatları belirliyor. Son dönemde Türkiye birkaç aydır aralıksız yükselen enflasyon rakamlarıyla yüzleşiyor. Bunun en önemli sebebi de gıda fiyatlarındaki artış.

Bloomberg Businessweek Türkiye ekibi olarak 15 günlük bu özel sayımızda Türkiye'de gıda fiyatlarındaki artışın sebeplerini ve buna bağlı olarak ülkenin tarım politikasını masaya yatırdık. Bu konuyu hem kapak konusu hem de bir özel haber çalışması olarak inceledik. Umut verici verilerden ilham alınarak iyi niyetle hazırlanmış yol haritalarıyla, buna karşın zaman zaman yoldan çıkılarak sapılmış bazı çıkmaz sokaklarla karşılaştık. Sonuç olarak gördük ki başta devlet ve bazı özel şirketler olmak üzere gıda, tarım ve hayvancılıktan gelir elde eden tüm kesimler ellerini taşın altına sokmaktan çekinmiyor. Türkiye, yanı başındaki Avrupa Birliği'nden (AB) feyz alarak tarımda dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmayı hedefliyor. Üstelik bu alanda yeterli bilgi birikimine sahip uzmanları da bulunuyor.

Eksik olan şey ise veri ve daha uzun vadeli politikalar. Öyle ki Türkiye'de tarımsal üretim konusunda elde yeterli ve güncel veri bulunmaması her yıl bu alana aktılan milyarlarca liralık teşviklerin etkisinin ölçümlenebilmesini engelliyor.

Sanılanın aksine Türkiye'de tarıma verilen desteklerin GSYİH'ye oranı OECD ve AB üyelerinin ortalamasının üzerinde. 2012'de OECD'de tarımsal desteklerin GSYİH'deki payı yüzde 0,94 olarak açıklanırken, bu rakam Türkiye'de yüzde 2,1 olarak kaydedildi. 2009-2011 dönemlerinde ise tarımsal üretici desteklerinin tarım hasılasına oranı dikkate alındığında, AB ortalaması yüzde 20,21 ve OECD ortalaması 20,48 iken, Türkiye'de bu oran yüzde 24,70 seviyesindeydi.

Görüldüğü gibi Türkiye'nin tarımsal destek konusunda geri kalmadığını, aksine bu konuda en azından miktar bazında yeterli destek sağladığını söyleyebiliriz. Burada asıl sorulması gereken soruların başında, destek miktarının yeterli olup olmamasından ziyade, bu desteklerin ne için, hangi alanlarda verildiği ve nasıl kullanıldığı yer almalı. Bunun yanı sıra, Türkiye'de de tarımsal desteklerin en az beş yıllık bir bütçe ile açıklanması yol gösterici olabilir.

"ABD tarımsal destek bütçesini beş yıllık ve AB bunu yedi yıllık bütçe ile yaparken, ülkemizde de bu konuda uzun vadeli destek planlarının hazırlanması, çiftçinin ilerleyen yıllarda hangi şartlarda ve ne kadar destek alacağını görerek planlama yapması açısından büyük önem teşkil ediyor" diyor İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Tarım ve Kırsal Kalkınmadan Sorumlu Uzman Yardımcısı Gökhan Kilit.

Elbette ki bu planlamalar yapılırken, ülkedeki üretim desenine, ürünlere ait sağlıklı istatistiklere ve işletme verilerine ihtiyaç duyulacak. Ancak Türkiye'de henüz bu ihtiyaca cevap verecek bir altyapı bulunmuyor. AB'nin tarım politikalarını belirlemedeki en büyük yardımcı olan Çiftlik Muhasebe Veri Ağı-ÇMVA (Farm Accountancy Data Network-FADN), AB üyelik sürecinde Türkiye'de pilot illerde uygulanmaya başlandı. Nitekim uzun dönemli bütçeler, uzun dönemli politikalar neticesinde geliştiğinden, bu doğrultuda, destekler verilirken ihtiyacın karşılanıp karşılanmadığı sadece bu veriler ışığında

da takip edilebilir.

Öte yandan işin temelinde tarımsal üretimin emekçilerinin yani çiftçilerin "korunması" ve "eğitilmesi" yatıyor. Bu konuda da en akılcı yol "kooperatifçilik". Hem Cumhuriyet tarihi hem de dünyadaki uygulamalar kooperatifçiliğin önemi gözler önüne seriyor. Üstelik defalarca.

Türkiye'de tarımsal ürünlerde tüketici fiyatlarındaki artış, üretici fiyatlarının çok ötesinde. Verilerin de gösterdiği gibi üretici, tarımsal gıda ürünlerini ucuz satarken, tüketici pahalı yemeye devam ediyor. Tarladan markete fiyatların birkaç kat arttığı zincirde, aradaki yüksek fiyat farkının hızlı ve etkin bir biçimde kapatılması gerekiyor. Tarımda hem üreticinin kazanması hem de tüketicinin pahalı ürün tüketmesi için alınabilecek önlemlerin başında, çiftçinin güçlü bir şekilde örgütlenmesi, üretim planlaması yapılması, pazarlama sorunlarının çözülmesi geliyor. Kısacası üreticinin (ya da tüketicinin) değil, araçların kazandığı mevcut sistem kırılarak, üreticinin aracısız şekilde tüketiciye ulaşması sağlanmalı. Ancak bu sayede hem üretici emeğinin karşılığını alabilir hem de tüketici uygun fiyata ürün bulabilir. Bunu sağlamanın yolu da kooperatifçilikten geçiyor.

Tarımsal üretimde arz-talep dengesizliği, pazarlama sorunları ancak planlı üretimle çözülebilir. Planlı üretim ise kooperatif ve üretici birliklerinin güçlenmesiyle sağlanabilir. Bu kapsamda kooperatifler yasal boşluk ve karmaşıklıklardan kurtarılmalı, devletin kooperatiflere müdahaleci rolü azaltılarak kooperatifleşme teşvik edilmeli, kooperatifler mali yönden güçlendirilmeli ve desteklenmeli.

Türkiye'de 150 yıllık geçmişi olan kooperatifler; günümüzde 30 ayrı türde faaliyet gösteren 84 bin 232 kooperatif ile 8 milyondan fazla insanın gönüllü olarak katıldığı ekonomik girişim modelidir. Dünya nüfusunun yüzde 1,1'i Türkiye'de yaşamasına karşın, kooperatiflerin yaklaşık yüzde 10'u Türkiye'de bulunuyor. Ancak, Türkiye'de tarım alanında çok sayıda kooperatif bulunmasına rağmen, kooperatifçilikte işlevsellik sağlanamaması ve yeterli yatırımın yapılmaması, Türk çiftçisinin planlama ve pazarlama sorunu çekmesine neden oluyor.

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki üreticiler için anahtar model olan kooperatifçilik modeli, dünyada gelişmiş ülkelerin de en büyük yardımcısı. Kooperatifçilikteki başarılı uygulamalara bakıldığında ABD, Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya gibi ülkelerin öne çıktığı görülüyor. ABD ve Almanya'da toplam nüfusun dörtte biri, Norveç ve Kanada'da üç kişiden biri, Japonya'da her üç aileden biri ve Finlandiya'da ise toplam nüfusunun yüzde 75'i kooperatiflere üye. Bu ülkelerde kooperatiflerin iş hacimlerine bakıldığında ilk sıralarda tarımsal kooperatiflerin yer aldığı görülüyor, Almanya, Fransa ve Hollanda'da kooperatif bankaları ülkelerin en büyük beş bankası arasında bulunuyor. Bununla birlikte, kriz dönemlerinde sermaye şirketlerine kıyasla kooperatiflerin daha az etkilendiği görülüyor. Dünyanın en başarılı 300 kooperatifinin 2010 yılı toplam cirosu 1,9 trilyon dolar olarak açıklandı.

"Tarım kooperatifleri, çiftçilerin ürün zincirinden daha fazla oranda katma değer elde etmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Pazarlama kooperatifleri üyelerinin pazarlık gücünü artırırken, aynı zamanda ölçek ekonomilerinden faydalanma imkanı da vermektedir" diyor Kılıç: "Bunun yanı sıra kooperatifler çiftçiler için piyasa risklerini azaltıp, işlem maliyetini düşürür, kaynaklara ulaşım ve kalite güvencesi sağlarken, ürün inovasyonu sayesinde de rekabet gücünü artırmaktadır."

Tarımsal ürün zincirinin temel özelliği, genellikle çiftçiler ve onların iş ortakları arasındaki pazarlık gücü dengesizliği olduğundan kooperatifler, pazarlık gücünün artırılmasında ve üyelerinin katma değer üzerindeki paylarının yükseltilmesinde kilit bir rol oynuyor. ⑨